

УДК 327(4)

DOI: <http://doi.org/10.17721/2524-048X.2020.15.3>

Олеся Звезда

викладач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Миколаїв, Україна

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ЗАВДАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті висвітлюються основні особливості європейських цінностей та їх важливість для процесу формування спільної європейської ідентичності. Визначені сутність та основні функції культурної політики ЄС, особливості її формування. Автор характеризує місце європейських цінностей серед основних засад культурної політики Європейського Союзу. Проаналізовані підходи до визначення спільних європейських цінностей, структуровані їхні ступені. Автор виокремлює серед основних європейських цінностей наступні: фундаментальні права, включаючи права спільнот та родин; рівність усіх членів суспільства, включаючи меншини та незалежно від гендеру; плюралізм думок; справедливість; самореалізація; відповідальність; єдність; мир; повага до людського життя; демократія; законність; свобода особистості (волевиявлення, свобода слова, свобода ЗМІ); толерантність; солідарність; повага до людської гідності; релігія. Підкреслені основні відмінності європейських цінностей від загальних західних. Узагальнюються основні шляхи підвищення рівня обізнаності та механізми популяризації європейських цінностей серед українського населення.

Ключові слова: Європейський Союз, культурна політика, права людини, європейські цінності, європейська інтеграція.

Революція гідності 2014 року беззаперечно продемонструвала прагнення українського суспільства повернутися до європейської спільноти. Курс України на європейську інтеграцію був остаточно закріплений 7 лютого 2019 року у Законі України Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору), який серед іншого містив наступне: «...підключись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [3].

Але у той самий час згідно останніх соціологічних опитувань процес формування загальної європейської ідентичності українського народу не може вважатися повністю завершеним, особливо на Сході і Півдні нашої держави. Наприклад, в 2019 році за даними результатів дослідження соціологічної групи «Рейтинг» на замовлення Міжнародного Республіканського Інституту лише 59% українців виступали за вступ України до Європейського союзу [2]. Незважаючи на поступове зростання кількісних показників прихильників європейської інтеграції серед населення (у 2012 році цей показник складав

лише 32%), можна стверджувати, що обізнаність українців щодо питань європейської ідентичності є на недостатньому рівні.

Хоча спільні європейські цінності, які є невід'ємною частиною європейської ідентичності, є близькими для більшості населення України, уявлення про них є фрагментарним і суперечливим, про що свідчать результати соціологічного дослідження Інституту Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта [10]. Це може пояснюватися ефективною російською пропагандою, маніпулятивними технологіями деяких політичних сил та недостатньою обізнаністю українського населення (особливо старшого покоління від 50 років) в цій сфері, що належить до головних завдань культурної політики Європейського Союзу в Україні.

Якщо проблематиці культурної політики ЄС, як об'єкту цього дослідження, присвячена досить значна увага дослідників (Т. Ковальчук [4], Ю. Подаєнко [7], О. Розумна [9]), то власне феномен європейських цінностей, як предмет дослідження, залишається недостатньо висвітленим у вітчизняній науці. Слід відмітити праці Н. Амельченко [1], Б. Цюпіна [11] та Ю. Щербакової [12], в яких розкривається сутність європейських цінностей, але не надаються механізми їх популяризації. Тому не викликає заперечень актуальність проблеми популяризації європейських цінностей у межах культурної політики Європейського Союзу в Україні.

Європа – це спільнота ліберально-демократичних цінностей. Культура, ідентичність, цінності та позиція ЄС на світовій арені тісно пов'язані між собою, є взаємозалежні та характеризуються взаємними впливами. Шляхом обміну літературою, кіно, музикою та історичною спадщиною можна досягти взаєморозуміння між народами у контексті політики розширення та сусідства. Європейська ідентичність, у всьому її різноманітті, а також європейські цінності виявляються через ці культурні механізми [16, р. 5].

За визначенням американського дослідника М. Камінгса поняття «культурна політика» стосується обміну ідеями, інформацією, цінностями, традиціями, мистецтвом та іншими аспектами культури між народами з метою сприяння взаєморозумінню. Але це не лише двосторонній обмін, але і можливість пояснити свою політику та популяризувати свої цінності [13, р. 2].

Серед основних функцій культурної політики ЄС слід виділити:

- поширення інформації про європейські цінності через проведення культурних і мистецьких заходів, роботу культурних інституцій, популяризацію та пропаганду мистецтва і культурної спадщини;

- формування позитивного іміджу Європейського Союзу за допомогою грантів і туризму [9].

Живий культурний клімат робить Європейський Союз привабливим як для міжнародних інвестицій і туризму, так і для потенційних держав-членів. З моменту набуття чинності Лісабонським договором ЄС розробляє спільну зовнішню політику та політику безпеки, що проводиться Європейською службою зовнішніх справ під керівництвом Верховного представника Ф. Могеріні. Саме в обов'язки цього органу ЄС серед іншого входить керування культурною політикою. Але послідовна, узгоджена стратегія ЄС щодо культурної політики все ще потребує детальної розробки.

Питання самого феномену європейських цінностей також потребує більш детального аналізу. Українська дослідниця Н. Амельченко зазначає: «Цінності є глибинними життєвими орієнтаціями індивіда або груп людей, вони визначають цілі життя та переконання, вони можуть втілюватися в соціально-політичні рухи та інститути. Стрижнем європейських цінностей виступають ліберальні фундаментальні права та свободи людини, демократичні принципи державного устрою, а також правова і соціальна держава. Будучи поєднанням ліберальних та демократичних ідей, європейські цінності позначаються як «ліберально-демократичні». Саме останні постали в якості принципів функціонування державних і політичних інститутів сучасних європейських країн та Європейського Союзу» [1, с. 6].

Але у той самий час не існує офіційного документу, де був би чіткий і повний перелік цінностей Європейського Союзу. Першим документом, в якому увага була зосереджена на європейських цінностях, вважається Декларація про Європейську ідентичність, яка була прийнята у 1973 році на саміті у Копенгагені. Там були зазначені такі основні цінності: демократія, верховенство права, соціальна справедливість, рівність перед законом. У Берлінській Декларації, що була підписана з нагоди 50-річчя ЄС у 2007 році, стверджується: «Ми перетворюємо наші загальні ідеали в реальність: для нас особистість є першорядною. Її гідність є непорушною. Її права невідчужувані. Жінки та чоловіки користуються рівними правами. ...за мир і свободу, за демократію та верховенство права, за взаємну повагу та спільну відповідальність, за процвітання та безпеку, за толерантність і участь, за справедливість і солідарність» [14]. Але це не можна назвати закріпленням цінностей на законодавчому рівні, що дозволяє представникам окремих політичних сил стверджувати, що європейських цінностей не існує, а існують лише загальні цінності західного світу. Деякі науковці також поділяють цю

позицію. Зокрема, британський історик Т. Гартон Еш і голландський соціолог Л. Галман стверджують, що цінності відрізняються взаємності від регіону і не є однорідними. А їх основу складають загальні людські цінності [11].

На противагу цій думці директор Центру європейських реформ Ч. Грант окреслив основні відмінності між європейськими цінностями і загальнозахідними:

- європейські цінності більш соціальні: європейці не ставляться підозріло до держави, до профспілок, до оподаткування та рівності;
- європейські цінності також більш світські та ліберальні, що проявляється у відношенні до таких питань, як смертна кара або контроль над зброєю.
- європейці прагнуть підтримувати ідею системи глобального управління, засновану на правилах та сильних міжнародних інституціях заради чого згодні поступитися частиною власної свободи [17].

Якщо структурувати систему європейських цінностей, то можна виділити 6 основних ступенів:

1. Гуманістичне мислення.
2. Раціональність.
3. Секулярність.
4. Верховенство права.
5. Демократія.
6. Захист прав людини [15, р. 17].

На основі цих ступенів формувались основні європейські цінності, серед яких виділимо наступні: фундаментальні права, включаючи права спільнот та родин; рівність усіх членів суспільства, включаючи меншини та незалежно від гендеру; плюралізм думок; справедливість; самореалізація; відповідальність; єдність; мир; повага до людського життя; демократія; законність; свобода особистості (волевиявлення, свобода слова, свобода ЗМІ); толерантність; солідарність; повага до людської гідності; релігія [12, с. 66].

Зважаючи на соціологічні опитування, ці цінності є близькими українському суспільству, але до цього часу не асоціюються із Європейським Союзом як єдиною спільнотою і не сприяють формуванню європейської ідентичності [10, с.4]. Формування такого асоціативного ряду та європейської ідентичності повинно залишатися основним завданням культурної політики ЄС в Україні.

Національне Бюро програми ЄС Креативна Європа за підтримки та у співпраці з Представництвом ЄС в Україні визначило п'ять стратегічних пріоритетів культурної політики Європейського Союзу на 2019 рік [5]:

1. Культурна спадщина. У даному контексті автор вважає за необхідне поглибити взаємодію європейської культурної спадщини із місцевою, що може мати позитивний вплив на старше покоління українців. Тобто слід акцентувати увагу на тому, що об'єднує Україну з європейськими народами: європейські традиції, історична належність частини нинішньої України до європейських держав, згадування нашої країни в різних документах і пам'ятках, економічні та культурні зв'язки, що формувалися століттями. Демонстрація європейського минулого України шляхом проведення етнічних фестивалів та історичних передач, наголошення на спільних цінностях, що були закладені із розвитком наших держав зроблять сучасний політичний вибір більш обґрунтованим.

2. Злагода і спорідненість. До цього напрямку необхідно залучити всі верстви населення, включаючи «євроскептиків». Також доцільним є проведення заходів із людьми з обмеженими можливостями та із вразливими категоріями населення, що буде сприяти формуванню толерантності українського суспільства.

3. Формування екосистеми, яка включає митців, професіоналів культури та креативних індустрій. Кінопокази європейських фільмів, організація вистав і мистецьких заходів, де висвітлюються основні цінності і культурні надбання Європи будуть мати позитивний ефект на населення різних вікових категорій.

4. Гендерна рівність: протидія насильству в сім'ях, висвітлення проблем приниження прав жінок, створення консультаційних центрів для роботи з населенням

5. Міжкультурний діалог. Це найвищий ступень культурної політики, тому що включає в себе не лише одностороннє розповсюдження європейських цінностей, але і обмін ідеями, взаємодію та взаємоповагу. У цьому контексті особливо важливим автор вважає поглиблення співпраці у межах грантових програм, програм обміну студентами і туризму. Найкращим механізмом демонстрації переваг імплементації таких європейських цінностей, як свобода, рівність і демократія, може бути демонстрація «привабливого способу життя» у країнах Європейського Союзу.

Але слід зазначити, що формування нової ціннісної системи неможливе без участі держави та її інститутів. Український соціолог М. Пірен стверджує: «Лише держава через державних службовців має у своєму арсеналі реальні важелі впливу на процес реалізації реформ та демократичних змін, починаючи

зі збалансованого формування бюджетних витрат, реформування системи освіти, культури, модернізації інформаційної сфери, створення ефективної системи заохочення та примусу тощо» [6, с. 90]. На нашу думку особливо важливою є участь держави в імплементації таких європейських цінностей, як демократія, верховенство права, гідність і захист прав людей. Наприклад, у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» зазначено, що саме людська гідність є базовою складовою характеру менталітету українського народу [8]. Але фактична реалізація захисту людської гідності в державі є ще достатньо неефективною. Лише за умови відображення цих цінностей на законодавчому рівні та (що є особливо важливим) на практиці в суспільстві сформується їх цілісне сприйняття.

Популяризація європейських цінностей не лише сприяє покращенню іміджу ЄС в Україні і створює основу для подальшої європейської інтеграції. Насамперед цей процес має користь саме для нашої держави. У ЄС як наднаціональної організації відсутні чітко визначені політичні ознаки: державна територія, європейське громадянство, одна мова, однорідна культура. Він складається із різних за економічним розвитком і політичним кліматом держав, але саме спільні цінності складають підґрунтя для формування єдиної європейської ідентичності. Україна зараз переживає глибоку ціннісну кризу. Радянські цінності не відповідають сучасним умовам життя і глобалізованому світу, поступово витісняються, але на їх місці залишається ціннісний вакуум, яким можуть скористатися різні політичні сили, що розколюють суспільство. Тому особливо важливим автор вважає формування нової ціннісної системи, що буде мати консолідуючий вплив на український народ. Тому популяризація європейських цінностей повинна стати не лише завданням культурної політики ЄС, але і першочерговим завданням української влади.

Список використаних джерел та літератури:

1. Амельченко Н. Цінності об'єднаної Європи / Наталія Амельченко. – Київ: ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. – 45 с.
2. За вступ до ЄС виступають 59% українців – опитування [Електронний ресурс] // Європейська правда. – 10.07.2019. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/07/10/7098320/>. – Дата звернення: 10.09.2019. – Назва з екрану.
3. Закон України Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2019. – № 9. – С. 50. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19>. – Дата звернення: 10.09.2019. – Назва з екрану.
4. Ковальчук Т. Роль і місце культурної політики Європейського Союзу у процесі європейського будівництва [Електронний ресурс] / Тетяна Ковальчук // Віче – 2008. – №1. –

Режим доступу: <http://veche.kiev.ua/journal/772/>. – Дата звернення: 10.09.2019. – Назва з екрану.

5. П'ять пріоритетів культурної політики ЄС [Електронний ресурс] // Програма ЄС-Східного Партнерства Культура та Креативність. 2018. – Режим доступу: <https://www.culturepartnership.eu/ua/article/cultural-policy-priorities>. – Дата звернення: 12.09.2019. – Назва з екрану.

6. Пірен М.І. Європейські цінності та їх реалізація у сфері державної служби та кадрової політики України / Марія Іванівна Пірен // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – 2015. – Вип. 1. – С. 78-90.

7. Подаєнко Ю.Л. Європейський досвід реалізації культурної дипломатії: специфіка та перспективи подальшого розвитку / Юлія Леонідівна Подаєнко // Наукові праці. Сер.: Політологія. – 2014. – Т. 230. – Вип. 218. – С. 48-53.

8. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/paran10#n10>. – Дата звернення: 11.09.2019. – Назва з екрану.

9. Розумна О. Пріоритети політики культурної дипломатії України. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Олена Розумна. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2014. 8 с. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/kulturna_diplomatia-6959a.pdf. – Дата звернення: 10.09.2019. – Назва з екрану.

10. Українське суспільство та європейські цінності». Звіт за результатами соціологічного дослідження. – Київ: Інститут Горшеніна та Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі, 2017. – 44 с.

11. Цюпін Б. Європейські цінності: реальність чи міф? [Електронний ресурс] / Борис Цюпін // Радіо свобода. – 9.10.2013. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25131805.html>. – Дата звернення: 10.09.2019. – Назва з екрану.

12. Щербакова Ю. Цінності об'єднаної Європи / Юлія Щербакова. – Київ: Видавничий центр «Академія», 2013. – 105 с.

13. Cummings M. Cultural Diplomacy and the United States Government: a survey / Milton Cummings // Cultural Diplomacy Research Series. – 2009. – 15 p.

14. Declaration on the occasion of the 50th anniversary of the signature of the Treaties of Rome [Electronic resource] // An official website of the European Union. Mode of Access: https://europa.eu/50/docs/berlin_declaration_en.pdf. – Last Access: 10.09.2019. – Title from the screen.

15. Definition of the most basic European Values and their significance for our modern society. CC by EuropeanValues. – 2002. – 46 p.

16. Draft report on the cultural dimensions of the EU's external actions / Marietje Schaake // European Parliament. Committee on Culture and Education. – 2010. – 11 p.

17. Grant C. What are european values? [Electronic resource] / Charles Grant // The Guardian. – 2007. – 25 March. – Mode of Access: <https://www.cer.eu/in-the-press/what-are-european-values>. – Last Access: 10.09.2019. – Title from the screen.

References:

1. Amel'chenko, N. (2013). *Cinnosti ob'yednanoyi Yevropy*. Kyuyiv: HO «Laboratoriya zakonodavchyx iniciativ».

2. Za vstup do YeS vystupayut" 59% ukrayinciv – opytuvannya. (2019, July). *Yevropejs"ka pravda*. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/07/10/7098320/>.

3. Zakon Ukrayiny Pro vnesennya zmin do Konstytuciyi Ukrayiny (shhodo stratehichnoho kursu derzhavy na nabuttya povnopravnoho chlenstva Ukrayiny v Yevropejs"komu Soyuzi ta v

Orhanizaciyi Pivnichnoatlantychnoho dohovoru). (2019). *Vidomosti Verxovnoyi Rady (VVR)*, № 9, 50. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19>.

4. Koval"chuk, T. (2008). Rol" i misce kul"turnoyi polityky Yevropejs"kocho Soyuzu u procesi yevropejs"kocho budivnyctva. *Viche, 1*. Retrieved from: <http://veche.kiev.ua/journal/772/>.

5. P'yat" priorytetiv kul"turnoyi polityky YeS. (2018). *Prohrama YeS-Sxidnoho Partnerstva Kul"tura ta Kreatyvnyist"*. Retrieved from: <https://www.culturepartnership.eu/ua/article/cultural-policy-priorities>.

6. Piren, M.I. (2015). Yevropejs"ki cinnosti ta yix realizaciya u sferi derzhavnoyi sluzhby ta kadrovoyi polityky Ukrainy. *Zbirnyk naukovykh prac" Nacional"noyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrainy, 1*, 78-90.

7. Podayenko, Yu.L. (2014). Yevropejs"kyj dosvid realizaciyi kul"turnoyi dyplomaciyi: specyfika ta perspektyvy podal"shoho rozvytku. *Naukovi praci. Ser.: Politolohiya, 230*, 48-53.

8. Pro Stratehiyu staloho rozvytku «Ukrayina – 2020»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015. (2015). *Oficijnyj sajt Verxovnoyi Rady Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/paran10#n10>.

9. Rozumna, O. (2014). *Priorytety polityky kul"turnoyi dyplomaciyi Ukrainy. Analychna zapyska*. Kyiv: Nacional"nyj instytut stratehichnykh doslidzhen". Retrieved from: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/kulturna_diplomatia-6959a.pdf.

10. *Ukrayins"ke suspil"stvo ta yevropejs"ki cinnosti». Zvit za rezul"tatamy sociolohichnoho doslidzhennya*. (2017). Kyiv: Instytut Horshenina ta Predstavnyctvo Fondu im. Fridrixa Eberta v Ukraini ta Bilorusi.

11. Cyupin, B. (2013, October). Yevropejs"ki cinnosti: real"nist" chy mif? *Radio svoboda*. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/25131805.html>.

12. Shherbakova, Yu. (2013). *Cinnosti ob'yednanoyi Yevropy*. Kyiv: Vydavnychyj centr «Akademiya».

13. Cummings, M. (2009). *Cultural Diplomacy and the United States Government: a survey*. Cultural Diplomacy Research Series.

14. Declaration on the occasion of the 50th anniversary of the signature of the Treaties of Rome. (2007). *An official website of the European Union*. Retrieved from: https://europa.eu/50/docs/berlin_declaration_en.pdf.

15. *Definition of the most basic European Values and their significance for our modern society*. (2002). CC by EuropeanValues.

16. *Draft report on the cultural dimensions of the EU's external actions*. (2010). European Parliament. Committee on Culture and Education.

17. Grant, C. What are european values? (2007, March). *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.cer.eu/in-the-press/what-are-european-values>.

Olesia Zvezdova, Lecturer

Department of International Relations and Foreign policy

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine.

POPULARIZATION OF EUROPEAN VALUES AS A TASK OF THE EUROPEAN UNION CULTURAL POLICY IN UKRAINE

Abstract. *This article deals with the main features of European values and their importance for the process of common European identity forming. The essence and main functions of the EU cultural policy, its peculiarities are formulated. The author describes the place of European values among the basic principles of the cultural policy of the European Union. According to sociological polls, these values are close to Ukrainian society but do not associate with the European Union as a single community and do not contribute to the formation of European identity. The main functions*

of the EU's cultural policy are promotion and dissemination of European values through cultural events, grants and tourism.

Approaches to common European values defining are analyzed, their degrees are structured. The author identifies the following basic European values: fundamental rights, including rights of communities and families; equality of all members of society, including minorities and regardless of gender; pluralism of thoughts; justice; self-realization; responsibility; unity; peace; respect for human life; democracy; legality; freedom of personality (freedom of expression, freedom of speech, freedom of the media); tolerance; solidarity; respect for human dignity; religion. The main differences between the European values and the common Western ones are emphasized.

The main ways of raising awareness and mechanisms for promoting European values among the Ukrainian population are summarized. But the formation of a new value system is impossible without the participation of the state and its institutions. It is concluded that the formation of a new value system will have a consolidating effect on the Ukrainian people. Therefore, the promotion of European values should become not only a task for EU cultural policy, but also a top priority for the Ukrainian authorities.

Keywords: *European Union, cultural policy, human rights, European values, European integration.*

Надійшла до редколегії 17.02.2020